

ZASAVSKO-HRASTNIŠKE MORIJE

SPOROČILO IZ STOTERIH GROBOV

Zemljepisni pojem Zasavje obsega občine Hrastnik, Trbovlje in Zagorje. Ljudje govorijo tudi o Revirjih, Rudarskih revirjih ali Rdečih revirjih. S tem mislijo na rudarske jame, premogokope – jame in »šahte« ter na rudarje – knape. Rdeči revirji zato, ker so si komunisti od nekdaj politično prisvajali rudarje – knape, za svojo bazo, kar so ljudje vedeli. Tudi Čebine spadajo sem, kjer so slovenski komunisti spočeli svoje zlo, ki se je začelo porajati že med vojno. Dokončno pa se je rodilo in izbruhnilo v teh krajih po vojni, po 9. maju 1945, kajti prej jim nacistični okupator ni dal dihati. Dva zla, eden slabši od drugega, sta si merila moči v teh revirjih, ki so postali in ostali rdeči do danes. Danes predstavljajo politično kraljevstvo Drnovškov in Potrčev, temelječe na stoterih grobiščih, tisočerihi žrtev.

V roke mi je prišel zapis bivšega partizana V. M. /Vili Maurer iz Hrastnika; umrl pred dvanajstimi leti, op. ur./, ki so ga uporabili tudi kot orodje pri povojnih morijah. Slepo jim je služil, dokler ni ugotovil, da so ubili tudi njegovega brata.

Zgodil se je njegov notranji zlom iz partizana – zmagovalca – slepega morilca, v človeka, ki je imel brata, družino. Zbudila se je njegova vest, ki mu je povzročala tesnobe in bolečine, ki jih glasno in javno ni mogel in ni smel pokazati in izraziti. Zato se je lotil pisanja svojih doživetij, ki so bila krvava in strašna. Večkrat je začel in nehal pisati, toda vedno z istim naslovom, ki pove kaj ga je najbolj preganjalo – *Sporočilo iz stoterih grobov*. Zapisi so nastajali konec leta 1945 in se nadaljevali v letu 1946 in vse do leta 1985. Nato jih je dopolnjeval skoraj do smrti

pred osmimi leti. Njegova tresoča pisava v nekaterih besedah, posebno imenih, je postajala skoraj nečitljiva. Namenil jih je sinu. Ko je ugotovil, da je sin posrkal več življenskih sokov in laži iz rdečih revirjev kot iz očetovega molka, je predal zapiske sinu, ki so mu ubili očeta.

Komunistično-partizanska propaganda, ki je obvladala notranjost partizana V. M. je ob njegovi ugotovitvi, da so mu ubili brata, morala narediti prostor drugim, spremenjenim sporočilom, ki so vrela iz njega.

Tako je namesto partizanskega vzklika Tovarišice in tovariši, zakaj smo se pa boril? vrel iz njega vzklik Dragi naši bratje, sestre, sinovi, hčere, vnuki, prijatelji in znanci.

Prvo sporočilo se glasi:

»SPOROČILO IZ STOTERIH GROBOV

Dragi naši bratje, sestre, sinovi, hčere, vnuki, prijatelji in znanci, ki ste še pri življenju, vključeni v suženjsko molčanje, prisluhnite svoji vesti, kajti preko nje in v njej, se vam oglašamo mi, trohneči mrtveci iz sto in stoterih grobov, raztrosenih ob bregovih reke Save izpod železnih mostov, iz temnih mokrih grap, iz globokih prepadov Türberga, klavnice Teharij, iz jam Zabukovce in Hude Jame, Čemšeniške gore, Rajske doline, Doležakove grape, Klembasovega pruha, Kreče peči in Savne peči, izpod ruš ob mostu, kjer ste pred nedavnim odkrili kupe naših kosti, a ste jih od strahu, da bi vam bili v napoto pri suženjski vdanosti gospodarjem, ki so vas naredili za prodane rdeče janičarje, zmetali v reko. Toda mi se vam oglašamo tudi od tam, iz najglobljih tolmunov, da trkamo znova in znova na vašo vest, da vas prebudimo iz mlačnosti, kajti čas teče in veliki dan že vstaja na obzorju, naj vas ne preseneti naš vihar, ki zbrzel bo čez deželo, ki zmlel bo v prah in pepel vse tisto kar ni več vredno, da gleda nam v obraz.

Mi trkamo po vesti tudi naših krvolokov, ki upijanjeni zmage in zakola, počeli so najgnusnejše krutosti, ki jih zmračila in zajela mrzlica po krvi, so klali kot ponoreli, streljali in pobijali otroke, žene, dekleta posiljevali vse od reda, izbijali zobe, sekali roke in prste, rezali z noži uhane iz ušes, trgali ogrlice iz lakomnosti po zlatu in srebru.

Oglaša se vam sedemintrideset družin iz Senicetove grape, med njimi je bilo več kot sto otrok, od dojenčkov do štirinajst let starih otrok. Žene ki so v trebih nosile svoj plod, so postale žrtve bajonetnih posegov, z njimi so jim parali trebuhe in iz svoje krvoželjnosti so se znašali nad temi plodovi. Med temi klavci niso bili le vojaki iz črnogorskega likvidatorskega korpusa, ampak so hlapčevsko sodelovali

prenekateri mladi in stari Hrastničani, ki so slepo in vdano izvrševali povelja smrti po vsem Turbergu.

Oglašajo se vsej Sloveniji, gorenjski, dolenski, primorski in notranjski deželi tudi desettisočev mladih fantov iz svojih krajev in jim kličejo, tu smo bili pomorjeni, poleg bratov Hrvatov, v prepadih Turberga, Hude Jame in po grapah rajske doline stražijo gore naših kosti.

Ste to vedeli, dragi bratje, sestre žlahtniki, znanci, prijatelji .../?, ste vedeli zato, kaj se je dogajalo v dneh, maja in junija petinštirideset?

Ste vedeli, da so obljubljali, da se nikomur, ki nima krvavih rok, ne bo nič žalega storilo – ste vedeli zato in gotovo smo čakali na naše hrabre osvoboditelje, ki so nam prinesli smrt – smrt deset tisočem?»

V tem svojem sporočilu je partizan V. M. navedel trinast lokacij morišč in grobišč. Od teh so bile znane Teharje, Zabukovca, Huda Jama in Tirberg (Stari Hrastnik). Udornine, razpoke, prepadi in globeli Starega Hrastnika je prvi razkril ubežnik, domobranec, ki je padel v jamo živ, ker ga je za seboj potegnil mrtvi ustreljeni tovariš, privezan na njegovo roko. Ta Turberg ali Tierberg (Živalski hrib) ali Stari Hrastnik ter povojna dogajanja na njem, je zelo natančno opisal na podlagi pričevanj Tine Velikonja v reviji *Zaveza*. Posebno pade v oči velika pomoč in udeležba pri teh zločinskih pobojih hrastniških rudarjev, ki so z rudarskimi lučmi osvetljevali in stražili obsežen prostor nočnega morišča. Ni čudno, da se je zakleti molk prebivalcev, lokalnih oblasti in države, zavlekel pozno v osamosvojeno Slovenijo. Veliki finančni dotoki iz proračunov niso bili slučajni. Drnovšek in Kučan sta vedela, kje je treba zapravljati denar.

V nadaljevanju svojega poziva bratom in sestram roka pisca postaja težka in tresoča zato so besede težke ali nečitljive, pa vendar glavnina besed se da razbrati. Tako zapiše, da so morišča in grobišča tudi v Čečah in v Rečici pri Rimskih Toplicah ter v Majlandu. Čemšeniško planino imenuje Pšenšeniška gora. Našteje že prej imenovana grobišča od Roga do Teharij. Pri tem naštevanju pa ugotovi: »Nekaj takih slavnih krvolokov, ki so se v mesecu maju in juniju zverinsko znesli nad ubogo rajo moških, fantov, žensk in otrok je zares vredno, da jih obeležimo, da se njih krvniška imena izključijo iz pozabe.

V prvi vrsti so to bili: Poše Dušan, Jokovič Jur, Hafner, Kovač Mirko, Šivec .../?, Pečar Edo, Pinter Steso, Bevec /Pevac/ Konči, Salamon Alojz, Povše Franc, Riteč iz Trbovlja, Kreže Jože, kmečki sin iz Vrat na Kovku, Škoberne prav tako iz Kovka, Šimca Mirko in njegov brat mizar, Pečnik Alojz, Mlakar Anton mlajši, Mlakar Anton oče, Vančko Stanko - Potrata... Bizjak Rafael in Izidor, Ranzinger Lestoik Breiznik Ivan - Hanzi, Stieker Bertl, Stieker Robi, Stromayer Max, Rupnik ... z dola, Možina Ludvik, Mlakar Antonec mlajši brat ..., Pivec Ferdo.

Nato nadaljuje:

»Iz Žebbljiskega hriba nad Trbovljami, iz Čeč in sv. Katarine, iz stoterih obcestnih jarkov, iz tesni Zaostenka, iz Pšenšeničke planine nad Zagorjem in še in še bi lahko do onemoglosti naštevati, kje vse leže ostanki raztresenih trupel po zakleti deželi slovenski. A Stari Hrastnik in Kočevski rog, Teharje, Pšenšeniška planina, Huda Jama in Rajska dolina zagotovo ne bodo več izbrisani iz spominov nesrečnih ljudi, ki bodo še preživeli slovečo diktaturo proletariata po katerem imamo največje zlo vsega človeštva.

Kmalu bo minilo štirideset let, dolgih štiridesetletnih žalostnih spominov in slavili bodo z velikim pompom svojo zmago nad fašizmom. Govorili bodo o svojih zmagah, ki jih nikoli niso izvojevali, kjer so sramotno pobegnili iz frontne črte že leta enainštirideset.

V oblake in nebo bodo povzdignili dela svojih modrih vodij, da bi prevpili resnico, ki se že razgalja pred vašimi očmi.

Vojska bo paradirala, premikala se bodo kolesa tankov in tovarnjakov obloženih s svojimi orožji, prikazovali bodo parado raket in nebrojnega orožja, pripravljenega za novo klanje in vpili bodo za mir in bratsko sožitje med narodi, da bi s tem prekrili in hkrati utišali glasove v narodu, ki želi nekega danega socializma, v katerem se ne ubija in ne mori, ne muči in ne zapira ljudi, ki ne mislijo enako, kot netilci naših žarišč po svetu, ki je zaostal za razvojem, a mu ti obljubljajo nebesa na zemlji, če bodo sledili njihovim navodilom.«

Po tem zapisu sledi drugi zapis in sporočilo:

»SPOROČILO IZ STO IN STOTERIH GROBOV

Dragi nam bratje, sestre, sinovi in hčere, vnukinje in vnuki, bratranci in sestrične, prijatelji in znanci, ki ste morebiti še pri življenju in ste vklenjeni v suženjsko molčanje: prisluhnite vaši vesti po kateri se vam oglašamo mi »trohneči mrtveci« iz sto in stoterih grobov, razstrosenih širom zemlje slovenske.

Oglašamo se vam iz vseh vam znanih in neznanih krajev, kjerkoli trohnijo naše kosti.

Najprej se oglašamo iz podzemlja zakletega Tirberga. Prav tu so najprej začeli masakre krvoločni morilci naših žena in otrok, ki so jim hladno krvno prerezali vratove, preparali trebuhe in jih metali v globoke prepade.

Prav tu so med domačini nastradali naslednji: Omerzu Irma, Omerzu Lizi, Pergel Julijana, Papp Fani, Koschir Agnes in Mitzi, Lorger Romana, Hofman Mitzi.

Bilo je v noči na 25. maja, ko so nas vse pretepele in zmrcvarjele z žico zvezanih rok, odpeljali iz trboveljskega zapora v smeri Hrastrnika. Bila je v temni noči, ko so nas natovorili na zakrite tovornjake in vsi smo slutili, da bodo morilci, ki so že nekaj dni povsod na območju Trbovelj streljali in streljali. Od močnega streljanja in vpitja žensk, otrok in številnih moških je udarjalo kod težko nakovalo na nas, ki smo se stiskali drug ob drugega, ker že od same bojazni »kaj bodo tudi z nami počeli« smo bili vsi ob živce. Nekateri so napol noreli, butali z glavo ob zid, da bi se sami končali, drugi so molili in tretji ...« /zapis se konča, op. J. Č./

Naslednje sporočilo partizana Vilija Maurerja:

»SPOROČILO IZ STOTERIH GROBOV

Dragi naši bratje, sestre, sinovi in hčere, vnuki in vnukinje, žlahniki, prijatelji in znanci, ki ste morebiti še pri življenju in ste vklenjeni v suženjsko molčanje, prisluhnite vaši vesti, pri kateri in v kateri se vam oglašamo mi, trohneči mrtveci iz sto in stoterih grobov, raztrese-nih ob bregovih Save in Savinje, izpod železniških mostov iz temnih mokrih grap, iz globokih prepadov tirberškega gorovja, iz Rajske doline, po katerem potočku je tekla kri nedolžnih zaklanih žena, njihovih otrok in mož, ki so zakrivili le to, da so nosili imena svojega pokolenja.

Oglašamo se vam iz zloglasne Hude Jame, kjer so pred klanjem krvoželjni morilci najprej posiljevali naše matere, sestre, znanke in neznanke, jim nato prerezali vratove in raztelesili z bajoneti njih trebuhe, jim rinili v šiške količe in celo pivske steklenice, še preden so jih pokončali s krampi in motikami. Oglašamo se vam tudi iz prepadnih gozdov in vrtač Zabukovce, iz Deželakove grape iz Glembusovega pruha, izpod Krečne in Šavne peči, izpod ruš ob mostu onstran Save, kjer ste pred nedavnim odkrili kupe naših trohnečih kosti, a ste jih pred strahom, da vam ne bi bili v napoto pri vaši suženjski vdanosti rabljem, ki so iz vas napravili zelo pokorne, rdeče janičarje, zmetali v rečni tok, kar je bilo slepilo o vaših junaštvih in potvorbami, ki se bojijo že lastnih senc, hoteli od vas, ker oni se niso in ne morejo pomiriti z dejstvom, da ste še vi ostali, kot žive priče njihovih zločinov, ki bodo morali biti kmalu poravnani.

Oglašajo se vam nebroj poklanih in pobitih s Teharij, iz Zagorja, iz oddaljenega Kočevja, iz Radeč in Lok.

Vzorčnemu naselju Zabrežje, ki je svoj čas štelo kar tisoč šesto duš ali 268 familij, je pred mnogimi desetletji, ko je kraj Zabrežje, veljal še za neuzakonjeno republiko, ker je njeno številno prebivalstvo premoglo in uporabljalo svoj lastni jezik, običaje in navade, je slovel

kraj tudi po svojih lepih dekletih in ženah, da o lepih fantih in možeh sploh ne govorimo.

Toda v Zabrežju in med njenim tamkajšnjim prebivalstvom, ki se je tod naselilo že pred več kot sto in pol stoletja ne iztopa samo lepotna izraznost, ampak tudi pismenost, bistrost in vsestranski talenti.

Prebivalstvo Zabrežja je bil rod, ki je prišel do večje veljavnosti in zato ni golo naključje, da so se strnili v prostor na tem malem, komaj dobrem ... km², dolgem prostoru vsi talenti, z vseh koncev sveta.

Vse to in še marsikaj, kar je spodbujalo naseljence kraja, ki so bili v veliki manjšini, so ti prebivalci prinesli s seboj iz vseh delov sveta, katerega so kot večši in izobraženi strokovnjaki prenašali iz roda v rod.

Sicer pa bo o tem in še o marsičem mnogo govora v nadaljnjih poglavjih te zgodbe, zato se za čas prepustimo naslovu, ki smo mu zadali neki poetični pojem, o katerem zares razglabljajo, tako misleči kot ga tudi vedno znova radi opevajo pesniki že tisoče let.

Če naj dodam temu poetičnemu naslovu tudi vrednostno težo, me vsekakor sili nujnost, da pričnem svojo pripoved prav s tem, da se angeli ne starajo.

Utemeljiti tako hipotezo, je več kot le pogumno dejanje, kajti saj je vendar več kot znano, da je vse za vse minljivo, in če je to tako, kar je brez dvoma, da je, potem se mu lahko posmehuje ves svet. A posmehovati se nimajo samo meni ampak vsem, ki že stoletja štejejo ...«

V zgornjem zapisu z simpatijo in natančnostjo opisuje ljudi iz Zabrežja, ki je zaselek pri Globokem pri Brežicah. Kot da bi ga s temi ljudmi vezalo neko prijateljstvo ali sorodstvo ali skrita naveza. Namreč vseh 268 družin je končalo na Čemšeniški planini /on jo navaja kot Pšenšenička gora/ nad Izlakami, krajem Drnovškove mladosti. Le nekaj posameznikov je pobegnilo.

»KLICI IZ GROBOV

Dragi naši, ki ste še pri življenju: prisluhnite svoji vesti, kajti iz nje se vam oglašamo mi trohneči mrtveci iz sto in stoterih grobov, iz grap in prepadov, iz jam Zabukovice in Hude Jame, s Teharij, Senicetove grape, Rajske doline, Pšenšeničke gore, iz Tirberga, (ali Stari Hrastnik) iz rečne doline, pri Velešaleku, izpod Šavne peči, izpod ruš ob mostu, kjer že našli nekaj ste naših kosti in jih brezvestno pometali v deročo vodo iz bojazni, da vas ne bi vznemirila vest, ko ste se sprijateljili z našimi morilci, ki še žive med vami.

Ali sploh veste čigave so bile kosti? To so bile kosti vaših staršev, dedov in babic, bratov, stricev in tet in tudi prijateljev in znancev.

Tu so končali pod noži, krampi in motikah poleg nepoznanih nemških vojakov, Orehek Jožko in Marija, Orehek Franc, Jager Jozef, Blasie Johan, nepoznana dekleta iz Zagreba, eno komaj štirinajst let staro, ki so jo tu na bregu deroče Save, še prej posilili krvoželjni morilci, Mlakar, Ošenik, Šumi, R. Keml /?/ Potrata, Bizjak. In so še tu zasuti grobovi v katerih trohniijo kosti nepoznanih žrtev brezvestne morije, spočete v maju in juniju leta 1945.

Naj vas vse tiste ki ste živeli v teh tragičnih dneh, ko se je vsa dolina spremenila v eno samo morišče in so se razlegali kriki nedolžnih žrtev z brega v breg, z gore v goro in počez, ko je povsod brizgala kri nedolžnih otrok, mater, očetov, bratov in sester, stricev in tet, od tam od Pšenšeničke tja pognani Kočevci, o katerih pišejo danes, da so jih izselili v Avstrijo, a so z grozo končali prav tu na tej gori /Čemšeniška planina, op. J. Č./ in pod Rajsko dolino, Senicetovega morsla, morda sočustvovali z nami, a nam niste mogli priskočiti v pomoč, ker sploh niste mogli verjeti, da slišite prav krike vaših znancev iz pogorja Staraga Hrastnika.«

Partizan in likvidator je nato napisal poimenski seznam žrtev, z naslovom:

»Žrtve boljševiškega terorja

Iznani: Pobiti /op. J. Č./:

Papp Juliana Ehrschosene M.

Papp Diki

Papp Hari in Katija Wračun F.

Pertzel Nanči Kmetč Fr.

Pertzel Erika Pufler John

Pertzel Emerich Jager Josef

Krugleva žena Lipovšek FR.

Kruglevi otroci Wiermayer Br./?/

Welder Hugo? Jager Leopold

Welder žena/?/ Hudi –Soletil Ig.

Cebel Willi Papp Alojz

Cebel ing. Helmut Bauer Max

Cebel hčerka Bedenik Johan

Langer Franc Boschler Adolf

Langer sin Franc Maurer Rafael
 Langer hčerka Raizinger Kl.
 Bauer M. žena? Obram al.
 Papp Franz Žabkar Rudolf
 Jager Lina Kmetič Mihael
 Wozel Stane
 Pregnani: Kelker Sigrid
 Walker Gustl Runge Rudolf ing.
 Walker Jozefina Kregel -
 Kruchi Lisabeth Supain Matija
 Kelner Berta Soletl Matija
 Kelner Paulina Soletl Jozef
 Blašič Wencel
 Srečno prebegli: Plauer Fridrich
 Razinger Jozef I Pertzel Johan
 Kruchi Jozef Hofman R.
 Papp Willi Ozalk Franc/?/
 Welser Jozef Ozalk Jochan
 Welser Angela Podloger Mirko
 Kruchi Edi/?/ Flis Heinrich
 Kruchi Justi/?/ Hofman Jorgi
 Kruchi 3 hčere/?/ Keck Karl
 Kruchi Klotilda/?/ Reiker – brce
 Getz Emerich Koschir – brce
 Getz Rai mund Legvard – rudnik
 Getz Otmar Mausser – rudnik
 Getz Jozef – oče Pristudenšek – rudnik-
 Borhini Franz/?/ Roter-prapretno
 Schuperger Franc ml. Strušnik Edi
 Petschnig Franz Končina - fater
 Petschnig Gizela Končina - son
 Petschnik 2 hčerki Mesojedec - Krnice
 Ing. Schmautz Oterčkal kem.
 Ing.Fintečsen H./?/ Ing. Zelinka
 Fintečsen žena Gornšek Slavko

Fintečesen sin in hčer Jazbinšek Ferdo - štajger

Pertzel Herman Knežak Jochan

Grašičar Leopold Papp Peter st.

Jager Tilči Bruer –žena

Virmayer Erick?

Virmayer mati Frauen:

Abel Richard

S tremi sinovi Kadilnik Marija – žena

Maurer Alasia

ing.Keslernig z familijo Drolc Anna

ing.Kolman z familijo Drolz Ela

ing.Zelinka z družino brat umorjenega Knez Dragica

Briner Longer M.?

Koschir Hans Koschir Agnez

Koschir Mitzi

Končina mati, Končina Tochter, Soletl Mimma, Abel Hildegard, Getz- Lackner Mina, Omeršičlini, Omeršičirena, Putzel Juliana, Papp Franz, Reninger Greti, Hofman Mici, Kvartič-, Strošnik E. Fran, Ravnikar Natalia, Erdlain Paula.

Zaprti: Bengali – Bauer, Putzel Jozef, Seurič Kurt – Pufler, Seurič – Pufler Matilda, Koch Ferdinand, Pichler Emerich, Bašič Albert, Strosnik Gerti – Podlanšek, Beutel Franc, Raininger Jochan, Mauer Willi, Pertzel Franc, Walker Gustl, Wahter Jozefine, Welser Hugo, Abel Wili, Kuretič Liza, Flis Marija, Flis Lini – Fernsach, Getz Herman, Koritnik Matija, Soherles Jakobina, Soherles Max, Soherles hčerka , Rainer mati, Rai ner Ivica, Rainer Stanka, Getz Anton , Vizjak – Čeplak.

Izgnani: Maurer Viktor, Maurer Egon, Getz Wencel, Getz žena, Getz otrok, Flis Fani, Flis sin in hčer, Flis Marija, Kmetič Willi.«

Ti poimenski sezname, ki so napisani s pravilnimi imeni in primki, tudi z nemškimi, dajo slutiti, da niso pisani na pamet ampak prepisani z nekega preudarno sestavljenega predloga. Uporaba nemških besed kod Ehrschosen – ustreljeni, Tochter – hčerka, Frauen – gospe pa kažejo, da je partizan V. M. obvladal nemščino.

V rubriki Ehrschosen navedenih prvih šest imen predstavlja žrtve, ki so bile obsojene in ustreljene leta 1947 ob požaru v hrastniški steklarni.

Vest partizana in »likvidatorja« V. M. ponovno kliče v spomin kraje morišč in dogajanj velikih zločinov.

Ponovno zapiše sporočilo notranjih dogajanj, ki jih nima komu povedati, komu zaupati. Obkrožajo ga tisti ljudje in tista oblast, ki ga je izkoristila kot krvavo orodje, ga materialno nagradila in mu omogočila verjetno dobro in privilegirano preživetje. Ob poboju brata pa je njegova vest iz prijateljev in sotorilcev naredila sovražnike in zločince. Tudi njega samega. Preobrazila ga je v žrtve, v katerih imenu zdaj kliče iz njihovih grobov, kakšne zločine in grozodejstva je počelo ali bilo samo prisotno na strani zločincev tudi njegovo telo. Toda glasni klici vesti bi izzveneli v zdaj sovražno okolje, ki ga je pomagal ustvarjati sam tudi s svojo vestjo. Edini izhod za notranje stike in notranje boje je bil, napisati in zapisati resnico na papir, za čase in generacije, ki bodo dopuščali resnici veljavo in jo tudi prebirali ter cenili. Partizan V. M. bi to skoraj dočakal. Toda nezaupljivost, ki mu je prepojila njegovo življenje skozi desetletja, ga je zapustila samo kratek čas pred smrtjo. Svoje zapiske, ki so bili namenjeni njegovemu sinu, je brez komentarja predal sinu svoje žrtve, ki dolgo ni vedel, kasneje pa tudi dolgo ni mogel verjeti grozi tej resnici. Pred osmimi leti se je pridružil tistim, v imenu katerih je njegova vest 40 let vpila po resnici

»Tirberg, Rajska dolina, Huda Jama, Teharje!

Začetek je bil v Senicetovi grapi, tam so holokavstnost opravili črnogorsko-hercegovski koljaši, ki so z nekaj noži pokončali 46 nemških družin, prignanih iz Kočevja. Največ je bilo žena in otrok. Prignali so jih iz Zagorja, preko Trbovelj, sem preko sv. Katarine in Čeč. Zagorjani so svoje opravili na Pšenšeničniku ali v samem Kisovcu. Trbovci na Zeleni trati, nad Trbovljami v smeri Sveta planina in Zabukovju. Hrastničani v smeri Kala, Senicetovi grapi, Tirbergu in Hudi Jami. Ker jih je povsod tam ležalo že prepolno, so jih začeli pokončevati tudi v Glembasovem pruhu, na Ani in ob Soski cesti v smeri Zidanega Mostu. Del njih so pokončali tudi na Prodatovem posestvu, tik starega Soskega mostu in v Deželakovi grapi.

Na cesti proti Zidanemu mostu so že Nemci kopali jame za obrambne namene pred tanki. To so bile meter in pol doge in 60 do 70 cm široke in prav tako globoke jame, narazen le nekaj deset metrov. In v te jame so žrtve, v klečečem stanju, pobijali z motikami, krampi in krepelci. Mnoge so pometali tudi v reko Savo.

Črnogorci in Hercegovci so pobijali svoje le z noži. Enostavno so jim prerezali vratove in jih pometali v grapo kakih 150 do 200 m iznad Seniceta v smeri opevane Rajske doline. Veliko so že pokončali tudi v samih Čečah že pred koncem vojne. Ne malo tudi v Spodnji in Zgornji Rečici v smeri Laško.

Za pravo število pokončanih verjetno ne bomo nikoli izvedeli, ampak ugibamo lahko, da jih je bilo na tisoče. Naš kraj Hrastnik je v tem primeru najbolj grozen in zamazan, da nas je lahko tudi preživelih sram v dno zaklete duše. In to naj bi bila tista velika Svoboda v kateri naj bi vladal delavec in kmet.

Kdo, le kako bo izpral ta madež sramote in groznosti, je vprašanje?

POBUDNIKI IN ORGANIZATORJI MNOŽIČNIH POKOLOV PO SLOVENIJI IN PO REVIRJIH.

Boris Kidrič, prvi zloglasni adut holokavsta v Mariboru in celotne Štajerske.

Kardelj Edvard.

Tito, Bakarič, Koča Popovič, ..., Matija Maček, Boris Kraigher, Sergej Kraigher, Boris Sicherl, Rankovič, Mitja Ribičič, Stane Dolanc, Lidija Šentjunc, Zdenka Kidrič, partizan Stjenko, Vida Tomšič, Miha Marinko in še mnogi drugi.

Izvrševalci in pobudniki morij po Revirjih: Edo Pečar iz Zagorja, deloval v Hrastniku na vseh področjih morjenja, Alojz Salaimon, Slavko Šentjunc, sodnik Štefan Zorčič, Konči Pevc, Štromayer Max, sodnik v Celju in Teharjah, Čeček Fr. iz Trbovelj, Babič ..., Filipovič Franjo, Šiveg ... Kral ..., Povše Gustl, Dušan komandant pokoljev in brat Franc, Kreže Franc, Mirko Šumi, Rafael Bizjak, Rancinger Wenčeslav, Ransinger Ludvik I., Ransinger Izidor, Šrenk Karol, Mla-kar Anton, Urteče Ludvik, Jošt-, kovač Daniel, Centrih Wili, Kolar Oskar, kolar Herman, brata Potrata iz Čeč, Peter Kanzer st., Kirn Jaka, Kirn Kajetan, Hafner I. in II., Ornik Alois, Klemen Jaka, župan in tajnik občine, Jur Jakopič, Wrečko Nande, Bedenik Hanz, Klenovšek Lišši, Štiker Bertl, Štiker Robert, Zorc I., Zorc II., podkraj župan, Albin Špan ..., Kuhar Wili iz Dola ... Brata Bremer, Sekula iz Krtice – prej stanoval v Podskali, Dacer Grtica z Dola, sedaj v Rimskih Toplicah, Schur I. in II., Pivec Nande, Prah Stane, »Špitaler Emil«, Jovan Ivan I., iz Kovka, in II., iz rudnika/?/ in Špitaler iz Rudnika sin detoner, Racky Viktor in dokazano Centrih iz ... in dokazano Čegelnjak Štefan in dokazano Špeglič Anton in brat ... in povsem dokazano Jur Kmetič.«

V naslednjem sporočilu je spet zapisal:

»Tirberg – Huda Jama – Rajska dolina pod Kalom, Primostje reke Save v Hrastniku, Doležalekov graben – Klembasov pruh – Prapetno – Čeče – Krnice, vzdolž ceste Trbovlje – Hrastnik–Zidani most–Loke – poboj pri mostu onstran Save Hrastnik – Brce – Zeleni travnik – Zabukovci – Spodnja in Zgornja Rečica pri Laškem – nad Trbovljami – Pšenšeniška gora nad Zagorjem – Žreblov Hrib – nad Ojstrem – TEHARJE.

V teh krajih polnih vrtač in grap, zatonov so bili pobiti ali zverinsko umorjeni tele domačini iz solzne doline Hrastnika:

Koch Karel steklar, Sladičar topilničar, Papp Alois steklar, Maurer Rafael steklar, Drolz Franz steklar, Drolz Johan steklar, Blašič Wencel steklar, Hudi Ignac steklar, Abram Aloiz steklar, Kmetič Mihael steklar, Kmetič Franc steklar, Raizinger Alois steklar, Bauer Max steklar, Zupan Matija steklar, Planinc/?/ steklar, Čepin Alois steklar, Goreček Slavko steklar, Jager Jozef steklar, Jager Leo steklar, Pertzel Johan steklar, Wrečer Fr./?/ steklar, Pufler Janko steklar, Lipovšek Franc steklar, Grečer Jožko, ing. Zelinko, Walker Sigrid, Runge Rudolf ing., Langer Fredo ing., Strešnik Edi steklar, Elečo Henrich mehanik, Bedenik Johan topilničar, Hofman Jordan graver, Wozel Stane les. strugar, Goschler Adolf ključavničar, Žabkar Rudolf steklar, Pertzel Johan steklar, Dirmayer Bruno prokurist, Krofel steklar, Knežak Janez rudar, Drotch – Soletto Fr.? in Josef steklarja, Hofman Metzi I. steklar, Mesojedec in Oberčkal pomorjena pod Kovkom, Turšek brusač, Podlogar Mirko policaj, Bauerckeim?, trgovec, Turnšek rud. Kopalnik, Hofman st. graver, Rotter August potnik, Legward rudar, Mausser Franz rudar, Recker ... rudar, Koschir iz Brc kmet, Kozar Franc Machscheider/?/, Roš Nande končal v reki Krki, Podstudenšek in žena rudar, Ruckel Jozef gostilničar, Mayer Rek rudnik, Jazbinšek Nande rudar, Karelsky Franz in žena steklar.

Ženske:

Drolz Anna, Drolz Ela, Mauer Aloisija, Omeršec Luci, omeršec Irena, Getz – Lakner Mina, Pertzel Juliana, Knez Dragica, Strošnikajeva žena, Soletl /?/, Strosmeiner Gretti por. Raisinger, Končina /?/ mati in hči, Koschir Mitzi in Agnez, Kadilni Marija.«

Notranja stiska in vest sta preganjala partizana V. M. tudi na ta način, da je ponavljal poimenske zapise žrtev, njihove poklice in imena krajev kjer so bila morišča in ostala prikrita grobišča.

Tako se v na roko napisanem seznamu »Likvidirani v letu 1945« pojavljajo ista imena in priimki ter ista imena krajev in morišč, ki jih je zapisal že prej. Dopolnjuje pa jih s posameznimi ugotovitvami. »Od Hrastnika do Loke je bilo ob Savi ubitih s krampi, poklanih z noži in postreljenih preko deset tisoč ljudi iz raznih krajev Slovenije in Hrvaške. Med te žrtve, ki so na spisku, spadajo v prvi vrsti žrtve, ki so bile zverinsko pokončane od domačih klavcev. In ne samo tod, tudi na Teharjah so jih klali isti zločinci. Ta spisek žrtev ni popoln, kajti na Hribu /misli na Stari Hrastnik, op. J. Č./ so klali, pobijali, maltretirali in streljali celi odredi morilcev celih štirinajst dni. Pozneje so celih štirinajst dni pokale mine, ki so jih zmetali v te napolnjene razpoke izvežbani minerji, ki so s tem brisali sled najhujših zločinov. Sliši se, da so na Rogu pobili nekaj tisoč belogardistov, dodajte temu številu še tisoče, ki ležijo na Tirbergu, Hudi Jami, na Kalu in še kje. Saj so jih tu odložili s tovornjaki, in jih eno celo noč gonili v ta Hrib nad brnško kapelico. Tu so pokončali tudi hrvaške begunce, ki so se umikali srbski in bolgarski vojski.«

V seznamu pobitih leta 1945 ponavlja imena žrtev partizanskega terorja, nato pa še navaja nekaj imen padlih v nemški vojski, nekaj imen padlih pri partizanih, nekaj imen ustreljeni od Nemcev, nato umrlih v taboriščih in na koncu je seznam tistih, ki so bili v partizanih.

Nato zopet opiše posamezna morišča:

»Tirberg, Hrastniško morišče

Kdo iz Hrastnika ali njegovega okolja ne bi vedel za stari Hrastnik, ki je nekoč nosil ime Tirberg, tega imena so ji zadali še stari Celjski grofi, ki so dolga v ta zapuščeni kraj hodili na lov. Le ti so iskali obilne divjadi, ki se je tod zadržala, ker je v tej gosti gošči vladal božji mir. Dali so speljati iz Laškega sem ozko pot, ki so jo morali izklesati po pobočjih strmega hribovja, poraščenega z bukovjem in sto in sto letnimi hrasti.

Toda gospoda si je dala utirati pot, da so na pogon odhajali z konji. Da bi to pot, ki je zdaj segala že v dve od treh dolin, ostala ohranjena, so dali naseljevati ob nje čuvarje odnosno male kočarje, ki so skrbeli, da je pot bila vedno v dobrem stanju.

Pozneje so se te kočarije spremenile v večje kmetije. Zaznamo jih že v enajstem in dvanajstem stoletju. Sicer zelo redke, a vendar so bile tu in na njih se je bilo razpaslo življenje. Vse koče, hlevi in drvarnice so bile v večjem delu zbite iz hrastovine, vsaj v začetnem obdobju.

Pot, ki se je počasi tudi širila, je kmalu postala edina povezovalna cesta z Laškim in Rimskimi Toplicami, povezovala je tudi Turje, Gore, Šavno peč s /...?/ in nazadnje še Širje in Zidani Most. Stara rimska je tekla le ob reki Savi, ta pa ni nikjer segala v notranjost obraščениh dolin. Povezovala je le obsežne kmetije tostran in onstran deroče reke, saj je čista pot tekla tudi na drugi strani. Le to so zares zgradili Rimljani, na tej strani pa so jo gradili Avstrijci. Po pobočjih iste poti so se tekom stoletij razraščali vinogradi. Vsak kočar ga je imel. Tirberg je bila tista ugodna lega, kjer je trta zelo obrodila saj se je od zgodnega jutra, do poznega večera vanj opiralo sonce.

V sam Tirberg, ki je pogojen z južno lego, ki je ves izpostavljen toploti sonca, se še danes opirajo oči vsega Hrastnika, saj leži in se vzpenja pred njihovimi nosovi.

Viden je že od reke navzgor, najbolj pa iz Frtice ?, ki mu dela družino vse iz Loga nad rudnikom.

Nasploh se Tirberg, ki je le razvlečeno podnožje Kala, pričinja spuščati proti rudniku: tako vzdolž v Senicetovem grabnu, odnosno v njegovi Globoki grapi, ki Tirberg razmejuje z strmo Jelenico.

Ob tej Globoki grapi je že pred časom bila speljana hitra tirnica na samovlek, ki so ji rekli Bremza, desno od nje pa je bil Štirc, odnosno odlagališče rudniške jalovine.

Po tej plati je vodila na Kal le strma stezi podobna pot.

Danes je tja speljana prava cesta, ki jo je dala zgraditi vojska.

Ta cesta je danes bližnica na Kal. Je pa vseskozi zelo strma in rekli bi lahko celo zelo utrudljiva, vsaj za hojo pešcev.

Do pred druge vojne ...« /sledi nekaj nečitljivih besed, op. J. Č./

Sledi zapis »Rajska dolinca«:

»Zelo lepo in nadvse mikavno ime, in kaj! Ne vem pa od kod se je kar naenkrat vzelo in kdo je botroval vesti o poimenovanju male planote, ki se razprostira v nezaključenem vrhu Jelenice /severovzhodni hrib takoj nad Hrastnikom/, da so ji dali tako mило zveneče ime, da bi človek radostnega vzhičenja kar potočil nekaj solz. Tudi ne vem, kaj je mišljeno z dodatnim pomenom dolinca?

Če je s tem imenom povezana tudi Črna grapa, ki seka predel visoke Jelenice od njenega vrha do dna vijugaste, raztezajoče kotline, potem res ni več oboževana Dolinca in še Rajska ne.

Sicer pa bi to bilo vsekakor zelo zelo lepo in tudi prav, da ne bi požegnal prelepega imena »Rajska dolinca« še nadvse grenki spomin

na tristo žrtev žena, mož in največ otrok, prignanih kolon preko trboveljskega hriba v smrtni ples. Tu prav tu v tej Črni grapi so bili pobiti možje in žene iz reka reke (?) in ogromno majhnih otrok, katerim so rezali le vrate in jih pometali v Grapo. V nočeh prelepega majskega meseca leta 1945. Večja dekleta in fante so spravili v Črno jamo stran od Senicetovega grabna.

Kdo so bili krvniki ?

Prvi so bili najeti Črnogorci in Hercegovci, ki so bili zmožni proti volji in so bili klavci že prej, da bi prišli opraviti krvavo rihto po nalogu vrhovnih. Pokazali so Hrastničanom, kako se koljejo ljudje, predvsem pa otroci. Ti so bili pravi specialisti za masovne pomore in potem so to zadovoljstvo hrastniški bedaki, oz. poslušni idioti, ki so si dali hosto le od blizu. Zdaj je bil čas, da se izprsijo in znesejo nad nedolžne občane, predvsem z nemškimi imeni.

Ko danes zaslišujejo te krvoloke za počete zločine, nič ne vedo za to in take reči, sploh pa niso počenjali takih reči, a pokalo je pod Tirbergom ves mesec in bilo je vpitje tisočev nedolžnih, ki so jih zmetali v globoke razpoke na Tirbergu.

Danes revše ne ve ničesar, a največji morilec od morilcev je v dežju prihrumel v Steklarsko kolonijo in kot nor v pruh, kje je še kdo za ubit. Bil je nezadržan človek, ki bi moril vse življenje. Iskal je dragega brata Aloiza, ki je že bil ubit.«

Opis Rajske doline je zadnji zapis v sporočilih partizana in »likvidatorja« Vilija Maurerja. Pri prebiranju tega, kar je bilo zapisano na praznih formularjih hrastniške steklarne, se nam odpira pogled na grozovita povojna dogajanja v zasavski dolini, ki je z ljudmi – zmagovalci, ki so se na vodilna mesta preselili v Ljubljano, imela močan vpliv na povojno življenje vse Slovenije.

Bolj razumljivo nam postane obnašanje našega predsednika države dr. Janeza Drnovška, ki je svoje otroštvo preživel pod »Pšenšeničko goro« – Čemšeniško planino, kjer so izginjale številne družine brez strelnega orožja pod zemljo. Velik del življenja je prebil po vsem Zasavju, ki je prepojeno z opisanimi dogajanja partizana V. M. Drnovšek je moral zboleti, da je spregledal negativnost okolja, ki ga je obdajalo, partizan Vili Maurer je moral izgubiti »dragega brata«, da je začutil človeka v sebi. Obema pa je vest začela delovati. Partizan si je lajšal vest s pisanjem resnice, naš predsednik pa z Darfurjem, saj posnetki otrok na TV zaslonih močno spominjajo na dogajanja na Rajski dolini. Kolikor je vedel ali zvedel za partizanovo Resnico, je »Gibanje za pravičnost in razvoj« premalo, Zaplana preveč osamljena, Darfur pa predaleč. Tudi udeležba na pogrebu Janševega očeta, bivšega vaškega

stražarja in domobranca, je premalo. Predsednik bi moral s svojega položaja obelodaniti Hribarjev »Zločin« in slovensko »Resnico«. Šele takrat mu bo odleglo in ga ne bo težil njegov ego, ki je v resnici ego bivše vladajoče strukture, ki se nepretrgano podaljšuje v današnji čas in bremeni ves narod.

Rog, Teharje, Rajska dolina, Stari Hrastnik, Čemšeniška planina, Marija Reka in še in še krajev z morišči in grobišči, dajo slutiti veliko slovensko samomorilnost, pojavo Trobcev in Plutov. Tudi Bavconova zakonodaja, tožilstvo Zdenke Cerar, Bohinčeva policija, Marušičevo pravosodje, Daisingerjevo vrhovno sodstvo, Kučanova prevlada in Ribičičevo ustavno sodišče, imajo korenine in pridobivajo sok v prej naštetih krajih in dogajanjih.

Večina moje generacije je v zaslepljenosti propagande, prikrite zgodovine, komunističnega šolstva, preživela svoj čas v invalidni razgledanosti in duševnosti. Imeli smo invalid inteligenco kar se odraža tudi v Sazuju.

JANEZ ČRNEJ
Celje, 5. marca 2006